

Collegij ethici disputatio tertia de virtutis natura in genere ... praeside...

Gyldenstolpe, Michael Olai
Wexionius,

11 Ae 4:o

D. T. O. M. A.

Collegij Ethici

DISPUTATIO TERTIA

De

V I R T U T I S

N A T U R A

In Genere

In Regiâ & celebri Academia Christianeâ,

PRÆSIDE

M. MICHAELE O. VEXIONIO

Iuris & Pol. Prof. Publ. celeberrimo, Præceptore &
Fautore omni honoris & observantiæ cultu
perpetim colendo.

RESPONDENTE

ANDREA DANIELIS THRETZIO

Cuprimontano

Publicæ ventilationi ad Diem, Februarij 1648.
proposita.

A B O Æ,

Excudebat Petrus Wald / Acad. Typogr. 1648.

21/2

Consultissimis, spectatissimis multoq; rerum usu
Præstantissimis Viris

DN. HENRICO S R J P P E R / inclytæ civita-
tis Aboënsis consuli seniori gravissimo.

DN. NICOLAO P J Z Z / civitatis itidem Aboënsis
Consuli Regio prudentissimo.

DN. JOHANNI JOHANNIS PURMERO,
Consuli ejusdem Civitatis vigilantissimo.

DN. PETRO ANDREÆ, Baronatus Kimitthoënsis
Prætori solertissimo.

DN. ERICO S W J N S / aliquot Turmarum Rigæ
degentium Apologista dexterrimo.

Exercitium hoc Academicum
officiosè dedico & offero

Andreas Danielis Thretzius
Cuprimontanus.

Ad Praestantissimum ac Politissimum
 DN. ANDREAM D. THRETZIUM
 Theologiae & Philosophiae Studiosum
 indefessum, de *Naturâ Virtutis* doctè.
 DISPUTANTEM.

I.

Felices quorum Virtus præcordia tentat,
 Feliciores vinculo quos continet;
 Felicissimi erunt, qui cum Virtute perennant,
 In orbe pessimis scatente moribus:
 Tu felix quæris, felicior invenis istam,
 O Docte Thretzi, persevera firmiter
 Hac duce tu fueris sic felicissimus olim,
 Quæ te coronâ cinget usq; laureâ.

II.

Die Tugend man vom taugen kennet/
 Dabey man gute hertzen kennet;
 Wer mit derselb'n nit ist geziert
 Ein'n Taugenicht ihn Tieslirt:
 In ewrem hertzen Herr I H X E I Zannitz
 Die Tugenden hab'n ihren stez;
 Die leuchten her/ aus ewrem sinn
 Erwartend' mit der zeit Gewinn/
 Euch zum besten/ zu ruhm/ vnd ehr' /
 Zur Seligkeit; Was wolt ihr mehr?

Honoris morisq; ergò L. M. q; mittebam

SAMUEL G. Hartmann
 Sch. Ab. Reclor.

 Praestantissimo & Doctissimo
DN. ANDREÆ THRETZIO Cuprimontano,
*Philosophia & vera virtutis cultori impigerrimo de vir-
 tute in Genere doctè differenti*

Πόλλοι μὲν ποιοῦσι δὲ μηδὲν χρήσιμον ἄθλον,
 Καὶ γ' ἀσκοῦνται πρὸς τὰ τε γ' ἔμῃ ἄξια γ' οὐτα.
 Οὐδ' ἐλογιζόμενοι κείνων θ' ἰδρῶτα μάταιον:
 Αὐτὰρ προσφιλὲς Ἀνδρέα με ὁμοχώριε χρῆσέ,
 Πάμπαν χρήσιμον ἄθλον καὶ πούνον τε λάβεσθε,
 Καὶ γε καλῆς ἀρετῆς ἐνεκὲν τε γε ξυμπερον ἄχθος.
 Εὐγ' ὦ τρέξίε μου τ' ἀσκήσει γ' ἔμμενε τλήτη
 Τῆς ἀρετῆς σαθρῶς, τῆθλον ναὶ γ' ἄξιον ἔξεις.

*Patriota & amico suo per dilecto
 amoris ergò, festinus ac
 lubens adjecit*

JOHANNES M. TÖBETIUS W. mannus.

Ad eundem Humaniss.

DN. RESPONDENTEM,

Sympatriotam, amicium singularem

Ardua quævis virtus decus immortalè paratur,
 Sacris à musis, munera bella capis.
 Præside præclaro celsam conscende cathedram,
 ANDREA THRETZII, fundeq; ab ore sonos.
 Quidq; fiet virtus monstra conamine docto,
 Ut tibi contribuat præmia digna Sophis.
 Pergito sic porrò frater charissime THRETZII,
 Quò fias patrij, non leve nomen agri.

Honoris & amoris ergò

ERICUS A. GODENIUS VVestmannus.

COLLEGII ETHICI
DISP. III.

De
VIRTUTIS NATURA
IN GENERE

Respond. ANDREA DANIELIS THRETZIO Cuprimontano
THESIS I.

Cognitâ Summi Boni excellentiâ degustatâq; Beatitudinis & Felicitatis suavitate, quæ statum designat quo perfectior, tranquillior & jucundior in hoc mundo civiliter dari nequit; Stupidus & ignavus imò pessimus esset, qui omni conatu ad eundem consequendum non contenderet: Quod aliâ quàm virtutis viâ & honestatis tramite fieri non posse jam antehâc conclusum est. De VIRTUTE igitur prius, præsentî hâc Disputatione, in GENERE; & postmodum de ejusdem speciebus, pro re natâ, agendum erit.

II. Virtutem à viro (alij autem à virore & vigore) communiter deducunt, quod viris maximè congruat: Non tamen ita intelligendo, quasi fæmineus sexus à virtute prorsus excludatur; Sed quod à viro, cuj natura majores ut plurimùm dotes contulit, magis exigatur. Videtur etiam non incommodè Virtus dici q; virum tuens; quod virtus homines instar clypei vel scuti contra quosvis exuberantium affectuum insultus aliâq; infortunia tueatur. Sic etiam græci ἀρετὴν πᾶσι τῶ ἀρετῆ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς à Marte p Synechdochen dixerunt, cum virtus bellica præcipuè emineat: Quamvis non minus rectè ἀπὸ τοῦ ἀρετῆ κειν deduci possit; quod omnibus placeat, aut certè placere debeat. Germani *Eugend* à *Eugen* / valere; Sicut no tiam

nostrates Dygd/á Duga/vel Dighet & Dyghet/ quod ingentem, potentem sive pollentem significat.

III. Quanquam autem á sanis vix dubitari videatur *virtutem in hominib⁹ etiã in hac vitã locum habere & inveniri*; Non desunt tamen planè quæ occini queant; utpote 1. *Respectu virtutis: Virtus est divinum quid & res perfectissima; quæ nisi in immaculato domicilio inveniri nequit; At nullus hominum est immaculatus.* E. Unde & Poëtæ passim Astræam aliasq; virtutes terras reliquisse & in cælum subvolasse testantur; 2. *A parte hominis; á quo virtutem prorsus exulare corrupta ejusdem natura & ad vitia tantum prona facile evincit: unde & Horat: expressè canit lib. 1. Sat. 3.*

- - - *Vitijs nemo sine nascitur* - - -

Hinc argt. *Quicumq; vitijs scates, is virtute prorsus destituitur; sed omnis homo vitijs scates.* Ergo

III. Nos nihilominus *Virtutem* in homine reperiri propter hæc rationes tenemus 1. *Homini data & relicta est non modo ratio, tanquam fundamentum virtutis; sed & potentia honestè agendi* (quæ brutis denegata, nec nisi improprie & per translationem sive metaphoricè virtutes eisdem tribuuntur:) *posita itaq; causis, effectus etiam ponitur* 2. *particeps fieri potest homo beatitudinis, quod supra probatum; Ergo etiam virtutis, siquidem hæc est medium ad illam perducens; &posito consequente ponitur antecedens* 3. *Vitia cadere in hominem extra controversiam est: Atqui tritus est canon: Opposita habent fieri circa idem: E. & virtutem in eundem cadere necesse est.* Et 4. *ut in re clara breves simus: Exempla atq; specula virtutum luculentissima, quæ nulli unquam atati defuere, easdem in mortalibus etiamnum inveniri luculentissimè evincunt.*

s. Ad

5. Ad objecta sic Resp. 1. Virtutem planè divinum quid esse, præsertim si pro omnibus numeris absolutissimâ sumatur; qualem in nullum hominem in hâc mortalitate cadere ultrò fatemur. At de *virtute humanâ, perfectâ tamen in suo genere*, nobis sermonem esse satis apparet: quæ licet rarior sit, q̄ppe *δύσκολα τὰ καλά*: inveniri tamè posse, ubi anim⁹ exactâ virtutis cognitione imbut⁹ fuerit (hæc enim desideriu excitat; cū è cōtra ignoti nulla cupido;) res ipsa clarissimis expimētis persuadet. Addi præterea potest virtutem esse divinum quid effectivè, quòd Dei donum sit; subiectivè tamen humanum est, quatenus homini inhæret.

2. Ad alterum Resp. *vitium interdum denotare habitum vitiosum, interdum novos quosdam seu paraptomata cum virtute facile compatibilia.* Poterit enim quis virtute unâ vel pluribus inclarescere & excellere, quamvis ab omni nâvo circa talia objecta non sit immunis. Quod præterea *ad vitia pronus sit homo, non probat nullam virtutem dari; sed sine studio, labore & frequenti exercitio eandem non comparari.* *Virtus itaq̄, quin obtineri possit amplius non dubitamus.*

VI. Est autem VIRTUS hic nobis (non naturalis, qualis in herbis mendendi; non intellectuales quæ improprie virtutes dicuntur, nec Theologicæ & infusæ ut Spes, charitas, fides intelliguntur.) prout in Erg. virt. atea definitur: *Promptitudo in homine agendi secundum honestatis normam, quâ omnibus affectibus tale injungitur moderamen, ut tranquillus & beatissimus, qui in hoc mundo haberi potest, status obtineatur.*

Quæ definitio licet verbis non nihil à tritâ istâ: *Virtus est habitus electivus in mediocritate consistens, definitâ quo ad nos sicut vir prudens eam definiert:* re ipsâ tamen parum ab eadem discrepat. Nostram autem nec præpostero novandi studio, nec vanâ præsumptione moti,

quod solennitèr protestamur, proposuimus: Sed ut paulò clariorem ac dilucidiorè in gratiam Philosophiæ tyronum adduximus.

VII. Clarior est ac dilucidior cum unusquisq; latine linguæ prorsus non imperitus, quid *promptitudo* sit mox assequatur; quid verò *habitus*, quid *habitus electivus*; quid, & quotuplex *mediocritas*, quid *vir prudens* & *prudens* nisi peripatericâ Philosophiâ multum subactus, capere vix possit. Ut de eo nihil dicamus quod in *Aristotelicâ definitione* nulla *objecti* vel *subjecti*, quæ *materiæ* rationem hic habent, mentio fiat; cum tamen ad *plenam essentia declarationem materia etiam cognitio requiratur*, uti mox exponetur.

VIII. *Generis* loco in definitione posuimus *promptitudinem in homine*, quod ne quis remotum esse arguat, *subjecta materia* & *sequentia definitionis verba* satis restringunt: eam nimirum intelligi *promptitudinem* quæ in animo est, homini propriâ, quam vis & ea quæ inferioribus inducitur facultatibus prorsus non excludatur.

IX. Dicitur insuper *promptitudo agendi*; ut ab intelligendi saltem, contemplandi & differendi &c. *promptitudine*, *habitus intellectualibus* discriminetur; utq; simul *externum objectum*, *actiones humana*, indigentur. Sicut *internum objectum Affectus* deinde subiiciuntur, quod *virtutis materia* (eiusdè quoq; naturâ indicâs) in clarescat: Deniq; *forma ipsa*, *honestatè sc.* & *rationis normâ* tâquam *specificâ differentiâ* plenè declaratur. *Finisq;* tandem qui in *practicis principij* locum obtinet, subiungitur.

X. Atq; ita in definitione omnes omnino *causæ* exprimuntur. *Efficiens enim Universalis*, quæ & omnium rerum, *Deus opt. Max.* supponitur. *Particularis* verò & proxima *virtutum causâ* (post *eu puer* bonam &

re-

rectam institutionem) sunt actionum bonarum frequen-
 zatio & crebrum exercitium. Nec obstat, quod actiones
 virtuosæ virtutum sint effecta; At nihil eiusdem re-
 spectu causa & effectus dici potest. Nā *R. Dist. inter actiones,*
quæ præptitudine iuve habitū virtutis præcedūt & quæ sequuntur;
 illæ enim causæ: hæc a. effecta ejusdem merito dicuntur.
 Neq; est quod obiicitur: absurdum esse actionem virtuosam sive rectam, habitū
 virtutis præcedere. Cum notum sit etiam nondum acqui-
 sito habitu, actionem rectam & honestati conformem
 edi posse; at sine debita voluptate ac delectatione, quæ nota
 est habitus acquisiti, sicut dolor & molestia, non dū inductæ
 promptitudinis. Præterea trita est distinctio, inter virtuosum sive ius-
 tum aliquod, vel iustam virtuosamq; actionem producere; & inter iuste &
 virtuose agere: hoc tantum ex habitu procedit; illud verò etiam sine eo-
 dem. Sic Cambyfes iustam actionem edidit; iniustum iudicem iuste
 puniendo; cum tamen cætera iniustissimus ac turpissimus fuerit, conf. Hor.
 phil. moral. lib. 3. c. 2. n. 9.

XI. *Actiones Humanae*, quas causas & media, qua-
 tenus earundem frequentatione habitus acquiruntur; quatenus v.
 ipsæ virtutū præceptis ad rectitudinem rediguntur, *obje-*
ctum Philosophiæ activæ externum constituuntur, quodam-
 modo quidem præcognitæ sunt; multa tamen uberio-
 ris declarationis gratia ab Ethicis hic congeri solet, quæ
 ad pauca revocabimus. Sunt enim vel *Spontanea sive*
voluntaria, quæ nec violentiâ externâ nec per ignorantiam ad-
mittuntur. Sic Jacob suâ sponte sciens & volens Ra-
 chelem in uxorem duxit. *Actio invita* est contra, quando
vel ignorantia actionis causa est: ut cum Jacob ad Leam in-
 gressus est, vel *externa vis nihil cõserente ipso ad actionem cogitur,*
 Sic cum virgo ista per puletrâ ab urso in sylvam raptata, cum eodem couve-
 sabatur Ioh. M. lib. 18 c. 2. actio virginis respectu planè invita fuit.

XII. *Sed obijc.* Divisionem istam actionum suffici-
 entem non esse, cum detur medium: *Actio sc. mixta, quæ*
simpliciter spectata invita est, finis verò respectu, quæ eandem

agens intendit *voluntaria*: ut cum paterfamilias orto in vicinâ incendio novas, utiles sibiq; charas aedes diruit, ne tota domus igni corripatur; ædificatio mixta dicitur, sicuti & cum naufragium metuens merces eiicit. At *Resp.* Quoniam *actiones ex fine & circumstantiarum ratione* potissimum æstimentur, hæc etiam eiusdem intuitu, quem omninò vult agens, *spontanea*, dicuntur. Unius quippe ædicula, quàm totius domus lachuram facere mavult & tolerabilius ducit.

XIII. Ut verò *Spontaneum* atq; *invitum* sese exerant *Libertas* quædam in humanis actionibus omninò statuenda erit: *quâ de negocijs civilibus ratiocinari atq; eligere possit*: Ne cum Stoicis omnia fatali necessitate fieri concedamus. Neq; tamen propterea *Dei providentia* tollitur aut infringitur: utpote cum res omnes naturâ a se inditè congruentèr, ordinariè, moveat atq; conferret. Et hæc ita paucissimis de actionibus & *causâ virtutum efficiente*.

XV. *Materialis causa* in accidentibus quidem propriè non datur, cum *materiam ex quâ* non habeant: In quâ igitur & *circa quam* venari contenti simus? Sed de *materia in qua*, haud levis nobis oritur controversia, quæ vel exercitatissimos etiam ad tædium usq; exercuit: *An nimirum virtutes morales pro subjecto agnoscant ipsam appetitum rationalem seu voluntatem, anne appetitum Sensitivum*: Quæ inter Scotum & Thomam aliosq; vehementer exagitata reperitur, vid. Piccolom. gr. 4. cap. 7. & seqq.

XVI. Ut paucis nostram apperiamus sententiam: Dicimus veritati & rationi maximè consentaneum videri: *Virtutes Ethicas primarium subjectum agnoscere ipsam voluntatem seu appetitum hominis rationalem, tanquam eiusdem habitus*; Sicut *scientia intellectus virtutes sive habitus rectè appellantur*. Rationes hujus assertionis hæc sunt præcipuæ: *Virtus moralis est habitus electivus: Ubi cūq; igitur electio & libertas in homine locum habet ibi est virtus*:

Ubi

Ubi v. nō, ibi nec virt⁹; Atqui electio⁹ libertas nō in sensitivo
 sed rationali appetitu locū habēt. Et virt⁹ moralis. 2. Sicut intel-
 lectus per lapsum obscuratus habitibus ut quodammodo restitu-
 atur, indiget & imbuitur speculativis, ita voluntas ut servos re-
 belles inordinatos affectus compeſcat & in pristinam redigat ser-
 vitudinem, virtutibus moralibus imbui necessum habet. 3. ubi præ-
 cipua virtutes stabulantur, ibi & reliquæ; At præcipua virtu-
 tes, Prudentia quæ est dux & Cynosura reliquarum, sine quâ nulla existit, uti & justitia citra dubium
 ἐν τῷ λόγῳ καὶ οὐκ ἐν τῷ πάθει sunt, non in irrationali facultate. Etiam reliqua
 virtutes morales inibi tanquam in subje. to erunt. 4. Illa facultas
 quæ actione suâ formalem virtutis rationem in proprio fine &
 objecto assequi potest: Illa est prim. virtutis subjectum & non
 alia: Atq; sola facultas rationalis formalem rationem
 objecti & finem, ad quem virtus dirigitur, scilicet hone-
 statem assequi potest (Sensitivus enim appetitus per se solum circa
 obiectum delectabile, iucundum & commodum occupatur) Et sola potentia
 rationalis est prim. virtutis moralis subjectum. Et 5. Quod
 homini est proprium, & non cum brutis commune id
 in propria hominis facultate, & non cum bestiis com-
 muni, ut proprio subje. to, est collocandum: Sed virtus
 moralis est homini propria & non cum bestiis comūnis.
 Et, & per consequens non in appetitu sensitivo, sed rati-
 onali sive voluntate, ut proprio subje. to est collocanda
 XVII. Sententiæ isti quæ affectus pro subje. to vir-
 tutum agnoscit sive occasionem sive fomitem præbuis-
 se videtur sententia Pelagiana, quam cum alijs Pontifi-
 cijs etiam Piccolom. fovit. Sedem nimirum & subje-
 ctum originalis vitij, esse tantum inferiores potentias,
 ipsam sensualitatem seu corpus tantummodo hominis:
 Unde & pravitatem istam à superioribus liberi arbitrij

viribus facile expugnari posse defendunt, atq; ita perfectam ab homine etiam in hoc statu peccati obedientiam legi præstari posse. Sed male. Non est igitur mirum Piccolom. àtea cit: loco istam opinionem tanto fervore tueri: Et in sensitivo tantum appetitu virtutum atq; vitiorum habitus collocare.

XVIII. Interim tamen negari vix potest: Sensitivum etiam appetitum virtute morali perfici, quamvis non ut primum Subjectum attamen determinari ut objectum. Neq; est quod obijciatur: unam & eandem numero virtutem in diversis potentijs esse non posse. Cum id ipsum, diverso tamen respectu, fieri nihil prohibeat. Ita libertas arbitrij est radicaliter in intellectu formaliter verò in voluntate, prout tritum est; quin & res una pro diversa consideratione ad diversa rerum genera revocari potest: Sic S.B: quod ratione fundamenti virtutis scilicet qualitatem referri, absonum non est: ratione actionis, in qua formaliter consistit, in prædicam: actionis rectè collocatur; ita habitus agriculturæ est quidem in rustico: quin tamen promptitudo quædam in bobus aut equis etiam requiratur, dummodo ritè procedat opus, inficias ire nemo poterit.

XIX. Sed rationes dispiciamus quibus virtutes morales sensitivo appetitui asseri solent, quarum hæc ut præcipuas Burgersdic: ejusdem sententiæ defensor adducit: ideæ. Phil. moral. c. 11. 1. Virtus versatur in edomandis affectibus: At affectus in appetitu Sensitivo sunt non in voluntate, E. & virtutes morales. Resp. Nullam esse vel admodum debilem in hoc argt: consequentiam: Virtus domat affectus Ergo hi sunt illius Subjectum inhesionis. Non magis enim hoc sequitur ac si-

si dixeris: Rusticus domat taurum vel equum E. hic est illius subiectum inhaesionis. Quin firmiter concluditur: Virtus occupatur in domandis & coërcendis affectibus, E. hi sunt illius objectum seu subiectum occupans; quod utiq; ultrò conceditur.

XX. Secundum argument: hoc est: Virtus debet in eâ animi parte collocari, quæ potest à ratione dissidere: At voluntas seu per sequitur rationem E. non potest virtus in eâ collocari. Respondetur 1. poscendo propositionis majoris probationem; Non enim tam propterea quod à ratione dissidere possit, quàm quod eidem obedire natus sit, virtutis capax est appetitus 2. Resp. sufficere voluntatem indeterminatam esse non solum ad opposita, verum etiam in modo bene aut male agendi. Quicquid autem ita indeterminatum est, illud virtute quæ in ipso resideat, indiget: Atqui non appetitus sensitivus, sed ipsa voluntas ita est indeterminata. E. Ideo quippe virtutes in potentijs ponuntur, ut quæ de se rectè & non rectè agere possunt, per illas regulentur ac determinantur. Unde ulteriore dissidentiam necessariam non esse satis manifestum est.

XXI. Tertium fundamentum quo virtutes sensitivo appetitui inesse invictè probare conatur; tale est: *Igniculi & semina virtutum sunt in appetitu sensitivo; nam etiam in pueris sese exerunt ante usum rationis. At virtutes & earum rudimenta in diversis subiectis collocare absurdum est.* Sed & ad hoc facilis est responsio 1. ad Maj. propositionem dici posset, illam non esse simpliciter veram, cum igniculi & semina virtutum interdum sumantur pro quavis inclinatione & habitudine tēpamēti aut pro virtute metaphoricâ: Sic dicimus in Leone esse semina fortitudinis, in formicâ igniculos prudentiæ &c: Sed cum hæc fortè

minus ad rem faciant, quoniam hic de virtute proprie dicta agatur. Resp. 2. in pueris exserere sese virtutis semina sed & simul exserere sese usum rationis. Nisi eosdē planē irracionales, non minori absurditate, statuere quis velit; Vix enim dabitur exemplum ejus, qui sine omni rationis usu virtutis ignes aut semina spargat. Qualis autem in pueris usus rationis, tales etiam virtutes morales, imperfectiores scilicet & scintillis q; quibusdam emicantes. Atq; sic patet rationes istas non adeo firmas, quemadmodum primo intuitu apparuerunt. Sed virtutum moralium subjectum seu materiam in quā esse voluntatem: appetitum verò sensitivum obiectum tantum internum & q; virtutum instrumentum.

XXII. Si enim adhuc obijciatur actiones prodire foràs mediante appetitu: ideoq; ut virtute instructus sit requiri, & sufficere eum dirigi à rationali facultate. Non secus ac satis est ad rectam viam tenendum, tramitem fessori sive equiti aut aurigæ notum esse, etiamsi eum equus vel ignoret vel tenere nolit. Ad auctoritatem Arist: quam Piccolom: alijq; tanti faciunt & 1. Eam manifesta veritati præjudicium non facere. 2. per τὸ ὀρεκτικὸν & ἐπιθυμητικὸν seu ἄλογον ipsam voluntatem intelligi, quæ respectu intellectivæ facultatis haud absurdè talis dicitur Conf. Hornei Phil. moral. lib. 3. c. 2. n. 7. Plura quæ apud Piccolom: & alios inveniuntur ipsi συζητήσει reservamus.

XXIII. Quoniam igitur appetitus ille sensitivus, quem obiectum virtutis fecimus, ipsis affectibus exprimitur; ideoq; etiam hic de illis tanquam obiecto interno & materiâ circa quā: sed paucis agēdū erit, satē quatenus ad virtutis exercitiū spectat. Præsupponim⁹ itaq; Affect⁹ esse appetit⁹ sensitivi motionē cū nō naturali corporis mutatione,

tatione ab objecto bono et delectabili, quod profectur atque amat vel malo quod avertatur et odit, ut conservetur et optabiliore statu fruatur. Ita etiam quodvis irrationale animal escam sibi congruentem profectur; Verbera & laciones eodem sensitivo appetitu instigante effugere conatur. Duæ namque istæ sunt huius appetitus facultates concupiscibilis & irascibilis.

XXIV. Illius objectum est quodvis *delectabile*, sive & iucundum: Seu injucundum ingratum & acerbum: Hujus verò quicquid à boni vel sva viter afficientis confectione prohibere videtur. Hinc omnes oriuntur *affectus virtute cohibendi*: sex in concupiscente, quinq; in irascente facultate sese exerentes. *Amor* est affectus quo appetitus inclinatur ad objectum bonum; *Desiderium* ad rem amatam consequendam: *Gaudium* ad complacentiam & quietem in bono adeptam: Sin malum & inconueniens objectum, *Odium* oritur affectus quando idem displicet; *Fuga* ab eodem retrahens & reuocans; quæ si non procedit, sed in malo detineatur *tristitia* oritur. Qui affectus in concupiscente appetitu inueniuntur, nimirum in *inclinatione, motu aut quiete*.

XXV. Pari modo in irascente se offerunt *spes* aut *desperatio* quæ sunt affectus circa bonum futurum, arduum & difficile; *metus* seu *timor* & *audacia* circa malum arduum & futurum (circa bonum præsens irascētis appetitus affectus nullus est) ex malo præsentis arduo ira enascitur. Qui omnes quatenus motus quidam sunt animæ sensitivæ, physices considerationi directè subsunt; moralitèr nec boni nec mali; Sed quatenus imperio rationis & voluntatis accomodandi hic considerantur.

XXVI. Hic verò ut communiter quæri solet, ita & adhuc non injuriâ quæritur; *An omnes affectus quæ tales moralitèr mali sint adeoque damnandi?* Quod *Stoici* (exuberantiam tamen, perturbationem *Cic.* vocat, & inordinationem

nem magis quàm affectus ipsos intelligentes;) asserere non dubitarunt. Ut autem paucis nos expediamus; ad gravissimum *Theolog. D. Chemnitium* hæsitantem remittimus, qui in *loco de peccato orig. pag. m. 541.* in hunc modum scribit: Non imaginandum est ex hominibus omnes affectus tollendos, aut omnes eodem modo damnatos esse, ut phanatici Anabaptistæ jaçant stoicā ἀπαρένευ. Imo nulla est vita sine motu, sine appetitione, sine aliquibus affectibus. & lex Dei præcipit de Affectibus; Diliges Dominum: Diliges proximum &c: & post pauca: *fuisse in naturâ integrâ affectus: & in Christo fuerunt veri affectus &c. vid. ipsi.* Nulli proinde dubitamus Affectus moderatos & non exorbitantes sine vitio esse posse. Et tantum de materia virtutis; Cum pagellarum angustia plura non admittat.

XXVII. *Forma virtutis,* (quam vis nec eandem propriè dictam habeat, cum qualitates ipsæ sint formæ) ponitur ipsa *rectitudo & congruentia ad honestatis & rectarationis normam:* Sive, quod ferme idem est, laudabilis mediocritas ad vitiosa extrema nunquam deflectens.

XXVIII. Neq; hic adeo curiosè inter μεσότητα καὶ ἀγδοτήτα distingvere necessariū videtur (ut ut aliquā discriminis rationem dari & si subtiliùs rimemur, inveniri planè negandū nō sit.) *Quicquid enim laudabilem servat mediocritatē, modum mediūq; tenens, illud etiā debitam servat rectitudinem:* & è contra. Et sicut rectitudo est norma actionum, ita mediocritas; & vitium est qd à debitā mediocritate recedit, nō sec⁹ ac qd rectitudine destituitur.

XXIX. *Finis virtutis* ὅ sive cui applicanda est ipse homo; in cujus commodum actiones omnes suscipiuntur, ut beatitudinem adipiscatur: *Finis:* ὅ cuius gratiā & propter quem, ultimus & absolutè summus est gloria

gloria Dei, in suo genere summus est, de quo antea dictum, *ipsa felicitas* seu *beatitudo civilis*, & jucundissimus in hoc mundo status (prout definitione etiam innuitur) ad quem *virtus* dirigitur & dirigitur.

XXX. *Quicquid enim ad felicitatem ullatenus facit, id omne virtute paratur.* *Quæris voluptatem*; in virtuosa actione summa datur. *Cupis honorem*; atq. virtutem sequitur honos, ut corpus umbra. *Desideras opes*; At quotnam humili loco nati, in adolescètia pauperes, ad magnas demum divitias per virtutem honestè pervenerunt. Ad felicem statum *Sanitas* & *bona valetudo* haud parum conducit: Quin & ipsa virtute paratur & conservatur. Quis enim nescit, ut reliquas taceamus, *Temperantiam bonæ valetudinis nutricem esse*? Et quod amplius est, ut felici conjugio, optatis liberis fruaris Virtus haud parum confert: & sic de similibus. Patet itaq. nihil quod ad felicitatem facit virtute non parari. Sed de hisce in superioribus plura.

XXXI. Nunc de virtutis moralis sc. divisionibus, & quotuplex illa sit, paucis etiam disseremus. Ubi primùm notamus antiquam illam *Zenonis* & aliorum priscorum Philosophorum, immò ipsius quoq. *Soeratis* & *Platonis* opinionem, *unicam scilicet esse virtutem*: adeò absurdam non esse. Nimirum *quatenus est una recta ratio virtutem dirigens*; quo sensu etiam *Pythagoreis* prudentia omnium virtutum mater indigitatur. Attamen: ut omnes virtutes morales comune genus communemq. differentiam genericam sc. habeant, specificas nihilominus atq. proprias formas ex diversis subjectis diversisq. operationibus petitas habere, atq. ita plures species dari minimè negandum. *Quod si non esset,*

sequeretur eum qui unâ pollet virtute, nullâ destitui: hoc autem experientia refutat.

XXXII. Dividuntur insuper sive distingvuntur Virtutes vel gradibus vel specie: Illo modo in *imperfectam* sive inchoatam, qualis Tolerantia, continentia: *perfectam*, qualis antea in genere descripta fuit; *eminentem* sive Heroicam, qualis castitas Josephi; Fortitudo bellica GUSTAVI, Alexandri, &c.

XXXIII. Nota & Irita est illa Ciceronis lib. 1. off. Virtutum divisio in quatuor species, *Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem & Temperantiam*; quas vulgò cardinales virtutes nuncupant. Quæ nec plane reiicienda, nec per omnia approbanda videtur, cum non satis appareat quomodo omnes inferiores virtutes ad easdem accuratè & sine confusione revocari queant. In Platonis autem doctrinâ fundari videtur qui quatuor statuit animæ partes sive facultates; 1. *rationalem*, quam in cerebro, collocavit, à *Prudentiâ* dirigendam; 2. *Iram* in pectore per *Fortitudinem*; 3. *Concupiscentiam* in hepate; *Temperantiam*, moderandam. Ex quibus omnibus concurrentibus & benè concordantibus, dum svavis oritur harmonia seu concentus, 4. *Iustitiam* extare docuit lib. 4. de rep. sed & hanc suo loco relinquimus.

XXXIV. Dispescit *Aristoteles* omnes virtutes morales in undecim species, sc. Fortitudinem, Temperantiam, Liberalitatem, Magnificentiam, Modestiam, Magnanimitatem, Mansuetudinem, Veracitatem, Comitatem, Urbanitatem & Iustitiam; quem numerum atq; ordinem virtutum non pauci Ethicorum mordicus tulerunt. Nos tamen, salvo semper cordatorum iudicio, insufficientiam istius enumerationis facile ostendi posse putamus, hunc in modum: In quâcunq; divisio-

ne aliquæ veræ species exultat, & quædam specie nõ distincte distinguntur, illa divisio non est sufficiens; Sed in illâ Arist. id contingit, E. Major est clara: bona enim distributio omnes partes seu species enumerabit. Minor ex seqq. manifestior evadet: ubi non omnes illas enumeratas specie distingui docebitur: Si enim Modestia & magnanimitas specie distinguntur, quod hæc circa majores, illa circa minores honores occupetur, cur non & Fortitudo & Temperantia, quæ circa majora vel minora pericula, dolores aut voluptates versatur &c. Pietatem verò in sequenti disputatione & virtutem Ethicam esse probabitur cum brevitatis hic non sinat.

XXXV. Nos igitur potius virtutes dividimus in eas quæ vel Deum respiciunt, ut *Pietas*; Vel nos ipsos ut *Temperantia* &c. Vel alios ut *Justitia* &c. prout in progressu patebit.

XXXVI. Cognitâ sic virtutis naturâ; quid ejus oppositum sit vitium facillè dispalescit: nimirum promptitudo malè agendi &c. Contraria enim contrariorum sunt consequentia. Quemadmodum igitur habitus virtuosus statim naturâ hominibus non inest, ita nec vitiosus: ut ut inclinationem ad malum ex vitiosa naturâ adesse cum gemitibus fateri necessum habeamus.

XXXVII. Hinc igitur consequitur non idè statim vitiosum esse hominem, præ illè loquendo, qui ex imbecillitate aut præter intentionem affectibus abreptus aliquid delinquit, quem mox sequitur dolor & pœnitentia: Sed eum qui cum promptitudine, delectatione & voluptate malè agit, propriè & habitualitè vitiosum esse.

XXXVIII. *Opponuntur autem Vitia quoad ob-
jectorum latitudinem magis sibi invicem quàm Vir-
tuti:*

tati: quoniam longissimè à se invicem distent, ut ni-
mium audere & nimium timere; Ratione autem sui
ipsius magis discrepant; cùm toto, quod dicitur, genere
distent: Fortitudo enim est virtus; audacia verò &
timiditas vitia sunt.

XXXIV. Cautè igitur inter illa extrema tan-
quam periculosissimos scopulos, Scyllam & Charybdim,
navigandum.:

Nam mala sunt vicina bonis; errore sub illo
Pro vitio virtus crimina sæpè tulit.

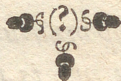
Et ab illo vitio, ad quod naturam magis propendemus,
accuratius cavendum & declinandum erit. Sic virtu-
tis tramitem servare & in arcem felicitatis intro-
mitti dabitur. Atq; hac pro re natà de VIRTU-
TIS NATURA, in genere hac vice, posita
sufficiant.

COROLLARIA.

I.

Virtutes & vitia temperamentum sequuntur.
Quoad inclinationem, non quoad complementum: ut causam dispo-
nentem solum & remotam; non ut proximam efficientem.

2. Potest eadem actionis species à diversis
personis edi, hic virtuosè ibi vitiosè. Ita Magistratus
licite hominem propter delicta occidit: Privatus non item. Hic largius;
requirente id corporis constitutione, cenat temperantiam limites non egressus.
Alius eadem sumens mensura in vitio est. Hic decem thaleros dans liberalis
est: ille avarus. Et sic consequenter.

COLLEGIUM ETHICUM

DISPUTATIO IV.

DE PIETATE ET IUSTITIA

Respondente PETRO JOH. REFTELIO.

THESIS I.

Inter omnes virtutes, quas instrumenta & media *præcipua* esse consequendi felicitatem civilem, sæpius inculcatum est, PIETAS quæ Deum tanquam *objectum externum* & JUSTITIA quæ homines respicit merito familiam ducunt. De hisce proindè primo loco haud sine ratione tractandum erit.

II. Verùm hic in limine statim sat gravem nobis paratam esse controversiam intelligimus; ubi haud pauci clarissimi atq; doctissimi viri maximè alienum ab hoc loco de pietate agere existimant: Idq; propter hanc potissimùm rationem; *aut intelligitur per pietatem amor erga parentes & propinquos, aut cultus Numinis. Si illud, non est virtus sed affectus bonus, qui à naturâ inest: sin hoc, non est virtus civilis, sed Theologica: Quomodo enim Deus colatur naturâ duce cognosci nequit, nedum cultus ille rectè peragatur illius viribus. &c.* Et si quæ plura in eandem sententiam afferri solent.

III. Sed pace tantorum virorum, quos non paucos in hoc passu contradicentes habem⁹, liceat mentem nostram liberè, citra ullius tamen injuriam, explicare. Dicimus itaq; 1. Sive Pietas pro *Affectu* sumatur sive pro *virtute* erit *Ethica considerationis*. Ratio subest; de affecti-

A

bus

bus enim eorumq; moderamine, quatenus virtute regendi, in Ethicâ agi debere manifestum est. Atq; pietas illo sensu, uti suppositum, est affectus. Ergò.

IV. Deinde Ethici est agere de toto virtutum choro; sed pietas est virtus: Ergò Ethico de eadem agendum erit.

Atq; excipitur virtutem esse, sed Theologicam: Ideoq; huc non pertinere. Verùm Resp. Aliam esse pietatem salvificam, quæ omnino est virtus Theologica, aliam verò pietatem moralem sive Ethicam & Philosophicam i. Numinis divini cultum qui naturâ duce & rationis lumine haberi atq; institui potest.

V. Ne verò sine fundamento hoc dixisse aut finxisse videamur, utriusq; distinctionis membrum facile probabitur. Nec de priori ullum esse dubium potest, cum omnes ultrò fateantur salvificam pietatem dari. Alterum sic confirmatur: si datur naturalis aliqua divini numinis cognitio, exindeq; nata ejusdem reverentia & cultus, qui solo naturæ lumine educitur citra peculiarem S. scripturæ revelationem, sequitur etiam pietatem quandam Philosophicam & moralem dari, sed verum est prius, ergo & posterius.

VI. Major est manifesta cum pietas in genere nihil sit aliud quàm virtus Deum religiose ritèq; colendi: ritè scilicet secundum cujusq; populi religionem, ita Romani secundum institutionem Numa Pompilij suos instituerunt cultus; Nostri majores suos Deos Ubsalienses piè coluerunt, licet non ad salutem æternam eo profecerint; ita Pythagoras docuit; Cujus Aureum præceptum primum, ex versione Elichmanni latinè sic habet:

Dixit Pythagoras Primum eorum, quæ tibi præcipio post timorem Dei T. O. M. ut reverentèr habeas eos, quibus non decreta est mors à Deo, quiq; ejus sunt amici, ut illis amorem
exhi-

exhibeas eum quem approbat Religio &c. Et rursus, præcipio,
ut venereris genios Terræ, faciendo quod probat religio in hono-
re illis exhibendo &c. Et Isocrat. ad Demonicum ex ver-
sion. Rod. Agricolæ, primum quidem piè divina colas, non
solum sacrificans &c. & postea, Numen venerare semper qui-
dem, præsertim quod civitas colit &c. Et iterum: Deum igi-
tur time, parentes honora. Et Numen venerare semper &c.
Ubi igitur religio aliqua & cultus Numinis; ibi suo
modo etiam Pietas locum habet.

VII. Minor neq; operosa indiget probatione; par-
tim enim ex dictis inclaruit, partim adhuc sacris & pro-
phanis scriptis confirmari potest. Nam & divinæ li-
teræ opus legis omnium hominum cordibus inscri-
ptum testantur Rom. 2. v. 14. & 15. ideoq; & inexcu-
sabiles fore gentes, q naturalibus istis scintillis nihil mo-
ti, de vero & salvifico cultu vel nihil fuere solliciti, vel
eundem oblatum præ fractè rejecerunt.

VIII. In Ethnicorum scriptis infinita ferme sunt
quæ pietatem ejusmodi dari evincunt ex plurimis pau-
ca isthæc sufficiant. Notissima illa Cic. lib. 1. & 2. de ll-
Nullam esse gentem quæ Deos habendos ignoret. Et omnibus persuasum
sit Deos esse qui inter alia qualis quisq; sit, quid agat, quâ mente, quâ pietate
religiones colat intueantur &c. idem libro 1. Nat. Deor. Pietas iustitia quadam
est adversus Deos. Sen. Ep. 118. Nec ulla gens usquam est ad eam extra ll-s moresq;
proiecta ut non aliquos Deos credat. Et de benefic. lib. 2. c. 1. Deos quibus
honestissime supplicemus, tacite & intra nosmetipsos precamur.

IX. At regeri possit, prout etiam supra quodam-
modo objectum; hic non esse virtutem aliquam, sed affectum
solum modò amoris qui naturâ duce sese exerit. At
Resp. 1. affectum quidem hic adesse, sicuti etiam in cæ-
teris omnibus moralibus virtutibus, quæ sine affectu a-
liquo exerceri nequeunt, cum in horum moderatione
consistant. 2. pietas à natura inest, sicuti & reliquæ vir-
tu-

tutes, quoad semina quadam & inclinationem, inesse dici
possunt. Fascic. Quæst. Eth. sect. 2. memb. 1. q. 2. Et 3. In solo i-
sto affectu non consistit pietas, sed iplis gestibus, externis
& actionibus sese exercit adoratione, sacrificijs, precatione, de-
precatione, gratiarum actione, &c.

X. Unde adhuc argumentari licet: In quibuscunq;
actionibus hominum elucere potest honestas, aut turpitude, ibi e-
tiam virtus moralis locum habet, que circa hominum actiones
occupatur, quatenus in illis honestas aut turpitude eli-
cet; Atq; in actionibus humanis respectu Dei etiam in Eth-
nicis relucet honestas aut turpitude: Ergo etiam virtus quæ
alia quam pietas esse non potest. Cum ceteræ omnes
sub voce probitatis comprehensæ vel nos ipsos vel proxi-
mum, ubi propriè accipiuntur, respiciant.

XI. Neq; est quod quispiam obijciat in cultu isto
Ethnicorum nullam meritò dici posse honestatem
esse; Cum potius peccatum sit juxta illud Apostoli ad
Rom. 14. *Quicquid non est ex fide peccatum est.* R. enim hoc
& similia nihil ad rem facere, cum intelligenda sint de
foro poli & in negotio justificationis & salutis æternæ, ubi
omnes nostra justitiæ sunt sicut pannus menstruate Esaj. 64. v.
6. Nobis autem hic sermo est de actionibus in foro soli,
nimirum Philosophico, Ethico & Politico. Ubi certè
honestum erit Deum, quia inter omnia entia eminent, &
summum ac perfectissimum ens est: honorare atq; colere,
quippe id natura ipsa dicitur. Si namq; ideò pluri facimus au-
rum argenteo, argentum ferro, ferrum saxo &c. animata inanimatis &c. quia
illa his præstantiora; cur non Deum ipsam pluri faciemus qui his o-
mnibus in finis modis præstantior atq; eminentior? Hinc Cic. haud imple-
lib. 1. de nat. Deor. Tam eximiam Judicavit esse Deorum naturam, ut de-
beat ipsa per se ad se colendum allicere sapientem. Et quis tam vecors ut
cum suspexerit in caelos non animadvertat rerum moderatores esse Deos?
quos certè colere honestum.

HV. Præ-

XII. Præterea, si honestum est bene de nobis meritos homines amare; quin & natura in brutis ἀντιπελάγοις εὐν
implantavit, & naturaliter ad ἀντιδῶρα obligamur.:
Quantò magis Deo qui nos fecit, conservat, sustentat, fovet, qu-
bernat, &c. gratitudinem declarare longè honestissimum fue-
rit.

XIII. Et 3. Deniq; si justum ac severum judicem licité,
merito atq; honestè timeamus; Quantò magis etiam Deum
ipsum justissimum scelerum vindicem jure honesteq; time-
bimus, sic enim & Ethnicinoverunt quod habeat Deus
ἐκδινοῦ θεοῦ imò, totus oculus sit, qui per omnes an-
gulos etiam secretissima perspiciat.

XIV. Ex quibus omnibus & similibus, quæ satis
copiosa si tempus & pagellæ paterentur adferri possent,
sufficienter evinci videtur etiam ex choro virtutum mora-
lium pietatem ÷ talem virtutem quæ de culru divino nu-
mini præstando agit, quatenus id lumine rationis fie-
ri potest, minimè excludendam esse.

XV. Sed occini adhuc potest, non modò inutilem &
supervacaneam sed & intempestivam esse ejusmodi de tali pie-
tate morali in Ethnicis Tractationem, cum longè verio-
rem, salubriorem & accuratorem in sacris literis habeamus,
ubi de salvificâ pietate agitur? Resp. Minimè quidem
diffidendum, paucula ista quæ in Ethnicorum monu-
mentis de pietate præcepta habentur in respectu ad sa-
cras literas mutila valdeq; imperfecta, imò imperfectis-
sima esse, cum alij plures, alij unicuique, alij etiam igno-
tum Deum coluerint: Et animalis homo ex se non percipiat
quæ sunt spiritus Dei 1. Cor. 2:14. Omni tamen utilitate
hanc considerationem non carere vel hinc patet:

XVI. Primò, quia sic manifestius dispalescit, quanto pere-
obtenebratum in spiritualibus intellectum habeamus, cum sa-

pietissimos etiam in verâ veri Dei cognitione hallucinatos de-
prehendimus; Deindè, cum hinc eluceat etiam naturalis
lumine probari posse Deum esse & pietatem colendam: ad ve-
rum Deum cognoscendum eumq; juxta patefactam vo-
luntatem colendum accendimur. Et 3. Multi Christiano-
rum magis impiè ipsis Ethnicis loquètes & vivètes eorù
exemplis rubore suffundantur. Utpote illud Epicteti
notatu dignum; si luscinia essem, facerem quod luscinia: Cum autem ho-
mo sim quid faciam? Laudabo Deum nec cessabo unquam.
Quid magis piè etiam à Christianissimo dici potuisset.
Cum quo concordat illud psalmista [si saltem verum De-
um intellexisset] lauda anima mea Dominum, laudabo
Deum quamdiu fuero. ps. 145. v. 1. & ps. 104. v. 33. &c.
Notum est & illud Senecæ cedro dignum, etsi Deos ad
ignoscendum paratos scirem: propter turpitudinem
tamen ipsam peccare nollem. Et illud semper tibi i-
maginare senem aliquem autoritate gravem & ho-
nore dignum præsentem esse, ne qd turpe committas.
Verba Senecæ hæc sunt: Epist. 25. ex Epicuro. Sic fac omnia tanquam spe-
ctet aliquis; prodest sine dubio custodè sibi imposuisse, & habere què respicias,
què interesse cogitationibus tuis iudices &c. At multi nominatenus
Christiani, nec senem, Catonem, Scipionè, Lælium &c.
nec sanctos Angelos, nec Deum ipsum præsentem vene-
rantur aut recordantur.

XVII. Pietatis igitur moralis Tractationem planè
non inutilem putamus, maximè si Theologica & æternùm
salvificæ pietatis consideratio, non negligatur, sed ante o-
mnia ex sacris fontibus hauriatur, cujus fundamenta &
summa capita in Symbolo Apostolico atq; Decalogo continen-
tur: ibi quid de Deo credendum: hic quid juxta ejus
voluntatem agendum. Sed de hisce alibi. At si quis ad-
huc instet: Theologos etiam de hæc pietate sive notitijs

Dei

Dei naturalibus agere, uti videre est apud Chemnit. Hut. Haff. &c. in loco de Deo? Resp. Theologos de hac sicut & alij virtutibus moralibus suo modo agere, philosophicā tamen tractationem philosophis propterea minimē denegare.

XVIII. Habet verò & hæc virtus, pietas, quemadmodum & reliquæ sua extrema. Quamvis enim obijci queat: Neminem nimis pium esse posse, Atq; sic vitium in excessu nullum dari. Resp. tamen Excessum hic ideo, non dici vel in excessu peccari, quod quisquam nimis pius sit verâ pietate & genuinâ, potest, tamen in excessu peccari fucatâ & adulterinâ, cum præter receptam religionem superstitiosus instituitur cultus. Quod etiam in alijs virtutibus obtinet. Ita nemo nimium fortis est, propriè dictâ fortitudine, sed nimis audendo, audax & vitiosus evadit. Ita etiam nemo nimium liberalis esse potest: sed si nimis & absq; modo profundit: prodigus audit, Et sic juxta pietatem in excessu peccari dicitur quando quis nimis anxie præter & extraritus patrios, inter Christianos verò præter verbum Dei, novos cultus comminiscitur, metuit & angitur, ubi timore aut conscientie morsu opus non est. Hujus vitij species è *Deo Sp̄horreia* ubi quis pro lubitu novos cultus imaginum, hominum, &c. effingit, quod Pontificij faciunt.

XIX. Alterum vitium in defectu propriè impietas sive *atheismus* dicitur, cum quis omnem Numinis reverentiam abiicit & quasi Deus non esset vivere instituit psal. 14. Talis cyclops ille apud Euripidem, sic fatus:

Non ulla Numina expavesco coelitum.

Sed victimas uni Deorum maximo

Ventri offero. Deos ignoro ceteros.

Atq; hæc de Pietate Philosophicâ pro instituti ratione dicta sufficiant.

| Gauz

Gaudeamus autem & ex intimis pectoris penetralibus
 latemur, quòd in vulgari istâ & cum Ethnicis commu-
 ni non sistamur, sed ad sublimiorem, quæ promissiones
 habet non modo præsentis sed & futuræ vitæ, aspirare
 nobis concessum sit, eam videlicet ex limpidißimis Isra-
 ëlis fontibus haurientes. Quâ prærogativâ & felici-
 tate dum ritè perfrui conamur, priorem *Decalogi* tabu-
 lam, quantum in hac infirmitate fieri potest, ad exerci-
 tium revocamus.

XX. *In secundâ tabulâ, probitatem docente*
 primum sibi locum vendicat *Iustitia*, alterum disputa-
 tionis hujus *objectum*, quæ à jure denominationem ha-
 bet, in quo sistitur: quamvis non ineleganter alij p quan-
 dam literarum metathesin, justitiam quasi Vistitiam di-
 ctam velint, utpotè quæ vim sistat. Si objiciatur nobis
 l. i. ff. de justitia & jure. Ubi jus à justitia derivatur. Resp.
 hic observari à nobis derivationem grammaticam:
 ibi logicam: ibi rei; hic vocis. Ita ut derivatum à pri-
 mitivo nominaliter, hoc vicissim ab illo realiter descen-
 dat. Sic homo ab humanitate realiter: humanitas ab
 homine verbaliter deducitur.

XXI. Per justitiam non intelligimus naturæ quær-
 dam instinctum absq; voluntate, qualis in Delphinis
 prædam partiendi teste *Aliano* lib. 2. de animalibus, re-
 peritur (qui tamen justitiam minus propriè appellat e-
 amq; etiam leoni tribuit lib. 5. e. 50.) sed in hominibus:
 Non tamen omnibus, cum *inter latrones vera justitia non*
fit: quippè inter quos mera regnat injustitia, dum pub-
 lica & privata jura violant. Nos verò justitiam hic in-
 telligimus quæ pietatem in Deum non negligit, hone-
 stamq; vitæ societatem non dirimit. Justitiam præterea hic
 non indigitamus Theologicam, divinam, caelestem & spiritualem prout fascic:
 quæ

quasi: Eth. sect. 2. mem. 3. q. 1. innuitur sed philosophicā; Quamvis etiā in scripturis iustitia alia Mosaica, externa & carnis dici solet, alia interna, Christiana & spiritus. Adeoq; in Pharisaicam & veram; veterem & novam; illa præcipit & nihil implet; hæc omnia implet, quia Christi eis est fundamentum qui est legis impletum, nec nõ in iustitiā personarum & facti: sed de hacce alibi.

XXII. Nobis igitur hæc vice **JUSTITIA**, in genere, est *promptitudo iuste vivendi; suum cuiq; tribuendo.* Generis loco *promptitudinem* potius quā *virtutem* *moralens* collocamus, quia in generali hac acceptione *Iustitia* etiā *universalis* includi debet, quæ cum *virtute moralis* retrocommittat & æquè latè patet; quare hæc illius genus esse nequit. *Forma* in eo consistit, ut secundum eam *iuste* vivatur & *suum cuiq; tribuatur.*

XXIII. Dividitur *iustitia* ita generaliter sumpta in *Universalem* & *particularem*; *universalis* nihil est aliud, quā *universa virtus*; id est, *omnium virtutum complexus*, quatenus ad aliorum commoditates, publicum & privatum usum sese diffundunt. Juxta tritum versiculum

Iustitia in sese virtutes continet omnes.

Ita quod fortis Reip: & concivibus defensionem, hostibus verbera tribuit; Temperans sibi quantum decet ex cibo potu &c. & aliis quantum illis; & sic cetera sequenter, *iustitiæ universalis* est. Quæ proinde sola ratione i.e. certo quodam respectu potius quā reapse ab omnium virtutum complexu differt.

Virtus quippe dicitur *absolutè* in habènte cõsiderata, *iustitia* respectu aliorum, cū igitur virtus in *iustitiā* & cæteras virtutes dividitur, *Homonomia*, potius quædā explicatio est & æquivoci in sua æqvocata quā generis in species divisio.

XXIV. *Particularis iustitia* est *virtus moralis*, quæ *suum cuiq; de bonis externis tribuitur vel comunib; ad merita tamè habito respectu; vel particularibus & singulorum, sine Personarum intuitu*: Undè & hæc duplex existit, atq; in *distributivam* *diaperinam* & *commutativam* *epidauricam* subdividi solet.

XXV. *Distributiva* locum habet in ijs quæ omnibus reip. membris proportionaliter communia sunt, bona vel mala id est, *commoditates* vel *onera*: ubi non secundum p-

sonarum numerum, sed *peculiarem dignitatis respectum, geometricam* vocant *proportionem*, distributio instituitur. Ut cum agri publici inter cives, præda inter milites partiunda fuerit: aut tributa, collectæ, aliave onera, non ratione facti vel delicti, sed aliarum circumstantiarum respectu, irroganda veniunt.

XXVI. Commutativa iustitia qua sine ullo personarum, proprie loquendo, respectu æqualitate mercedis & precii, delicti & pænæ exigat. Unde arithmetica proportionem requirere dicitur, ubi etiã aliàs inæqualibus æqualia tribuuntur. ut cum mercator pannum, sericum, vinum eodẽ precio principi, rustico, nobili, militi, studioso &c. vendit:

XXVII. Statuit quidena *Wesemb.* Ictorum lumen, quem & communiter sequuntur alij simul & Ethici, *præmia* atq; *pænas secundũ geometricã proportionẽ* seu distributivã iustitiã inferri debere n. q. d. in l. 10. ff. de pænis legam⁹:

In servorum persona ita observatur, ut exemplo humiliorum puniantur & ex quibus causis liber fustibus cæditur, ex his servus flagellis cædi & Dno reddi iubetur &c. undẽ respectum personæ habere atq; sic geometricam proportionem observari argumentatur. l. 1. ff. ult. ff. eod. tit. dic. Nonnunquam evenit ut aliquorum maleficiorum supplicia exacerbentur, quotiens nimis multis Personis grassatib; exemplo opus est. Et 3. deniq; gravius punitur famosus, quam integræ famæ l. 28. ff. eod. tit. ff. in plebeiq; quã egregiõ, præbyter quã laico l. 8. c. de Episcopis & clericis &c. quæ omnia hic enumerare nimis longum foret.

Consul. *Wesemb.* paratit. in ff. de justit. & jur.

XXVIII. Hisce succeturiari videtur nõ pauca etiã *de jure nostro Svecano*, ubi diversis psonis in eodẽ delicto *diverse decernuntur pæna*, & ratione personarum delicta variant, utpote maiorennis & minorennis c. 18. *Sar. Hals.* medh wite l. 2. & c. 19. *St. L.* eod. cum anteed: Mas & fœmina. c. 26. *Ed. Dr.* B. L. cum antecedentibus collata. In senatorem & magistratum gravius delinquitur quã in plebeium c. 9. *Kong. B. L.* c. 8, 12, & 26. *St. L.* eod. tit. & c. 27. *Ed. Dr.* B. *St. L.* Adde artic. 21. cum seqq. Jur. milit. *Svec.* quibus etiam accedere videtur *jus divinum* quod gravius puniri vult eum, qui P:pi populi quã qui privato maledixerit: aliter qui sacerdotis quam qui privati civis filiam violasset, & vicissim qui servum occidisset mitius eo, q. liberum è medio sustulisset decernitur *Exod. 21. 21.*

XXIX. Verũ hæc & similia suprapostis nihil officiant. Nam *resp. i. in genere* (quo ipso simul nobilis

illa quæstio deciditur, an & quatenus personæ respectum habere iustitia permittat? Qualitates & circumstantias facti ex quibus delicta dijudicanda, quæ ex *causa, persona loco, tempore, quantitate, qualitate & eventu* ponderantur, uti patet supra citat. tit. ff. de poenis, non hoc innuere, personarum respectum habendum esse, atq; sic *geometricam proportionem servandam*: sed *ex circumstantiis delicti quantitatem dijudicandam*, ut pœna juxta leges commutativæ iustitiæ arithmeticâ proportionem appendatur; & *quantum quis deliquerit, tantum etiam vicissim pœna sustineat.*

XXX. Deindè 2. Resp. sæpe eandem pœnam videri, cum tamen eadem non sit: & vice versâ, diversam vulgò judicari, cum tamen eadem sit; Non enim ex facto tantum inferentis, sed etiam & potissimum ex qualitatibus sustinentis pœnæ quâritas dijudicanda venit. Ita cit. l. 10. ff. de pœnis, *libero homini fustibus cædi minor pœna non est, quam servo utpotè verberibus & fustibus asservo, calle obducto eadem nihili pendenti: virgis cædi, utut primo intuitu atrocius videatur.* Hequis enim ignorat etiamnum inter nos in libera Rep. ubi servitus propriè dicta ignota est, reperiri tamen servilia interdum ingenia, quæ verbera, tunsiões, flagellationes; non dicam obiurgationes, ne hili faciunt. Et experientia testatur, heroicis ingenii levi increpatiunculâ lachrymarum flumen citius excuti, quàm alius duræ cervicis, fustibus ac flagris vel guttulam expresseris. Quis igitur non animadvertat pœnam *aqualem hic maxime inaequalem futuram.* Et ut delicto adæquetur ac commensuretur, diligenti & attentâ circumstantiarum talium ratione opus est.

XXXI. Et 3. deniq; *nec omnia delicta quæ prima fronte videntur eadem esse, statim prorsus eadem sunt.* Nam cum delinquit aliquis malè educatus, peccatis innutritus & virioso habitu occupatus, qui nihil quicquam malo resistens id cum delectatione perficit, nec ullâ deinceps pœnitentiâ ducitur; quis dubitat eum gravius peccare *homine honesto, frugi, benè educato, qui præter intentionem, aut*

peñ gravem cum affectibus luctam, seriã mox ductus penitentiã
aliquid admisit? Ubi igitur levius peccatum, ibi etiam le-
vior pœna jure meritoq; esse debet. Atq; hinc est, quod no-
bilis ignobili sine iustitiã læsione diversã & leviori interdum pœna puniatur.
Præterea ex actionũ humanarũ circumstantijs notum
est, gravius eum peccare, qui *deliberato animo* & pleno judi-
cio; quàm qui *imprudenter* & *per ignorantiam* deliquit;
Cum igitur minorennis, puer, fœmina infirmitate qua-
dam judicij, sæpè etiam contra propria comoda labo-
rare præsumantur; atq; sic *minus delinquant, minor etiam*
jure illis supra citatis textibus pœna destinatur.

XXXII. 4.to & ultimo; cum factum *ex circumstan-*
tijis dijudicandum sit, non est mirum ex personæ, in quam
delinquitur qualitate idem *aggravari aut elevari vel miti-*
gari. Et sic propter hanc personæ circumstantiam di-
versã pœnã applicandam esse: Non qd hic *personarũ respec-*
tus & sic *geometrica proportio*, tãquã in propria aula regnet;
Sed quod illa *circumstantia delictis diversitatem inducat*:
Gravius quippè est, parentem pulsare quàm extraneum; Magistratum quàm
subditum, præceptorem suum quàm discipulum &c. Undè & pœnæ di-
versitas & *gradus* oriuntur; qui omninò observandi, ut
pœna delicto æquiparetur, nec major vel minor evadat;
& sic *arithmetica proportio* servetur.

XXXIII. Ex jam dictis ad allata in contrarium, vel si quæ
alia afferantur, in proclivi erit respondere & ostendere
ignorantiam quandam Elenchi esse; ubi ea opponuntur, quæ
tamen opposita nullatenus sunt; utpotè *circumstantia*
illæ quæ factum variant, arithmetica proportionem minime
excludant. Sic E.G. Nobilis emit ulaam panni 20 thaleris; rustico 15; thale-
ris; anñ hoc propter personarum respectum? Minime. Quin ideo
quod nobilis pecuniis magis abundat; eiusq; personæ & statui preciorior ha-
bitus conveniat; Rustico omnia minora, hoc contingit & sic de similibus,
ubi aliquis adest personarum respectus: *proportio tamen*

potissimum attenditur *arithmetica*: atq; ita *justitia* ~~certa~~
mutativa viget.

XXXIV. Interim dicitur dū minimē videtur, q, d satis in-
geniosus Bod. de Rep. l. 8 c. 6. observavit, utcumq; eum alii flagellat, sed h. l. fruita
ubi asseruit exactam hic *proportionem geometricam*
vel *arithmeticam* locum habere non posse, quod illi optime in-
telligunt, qui accuratam *Matheseos* cognitionem habent, sed requirit
tertiam quandam *proportionem* sc. *harmonicam*. Quod
etiam verissimum. Quis enim ita in divisione prædæ
vel aliorū publicorum bonorum *mathematicam* *αξι-
βειαν* servare, ut exacte ostendat quot partes huic præ
illo debeatur, ut nō aliquot jt. 4t. 8v. &c. vel scrupula su-
persint aut desint, hæc itaq; *harmonica proportio* supplebit.
Sic eodem modo in contractibus: *arithmetica* *proportio*
exigit ut eodem planē, precio uni atq; alteri idem mer-
cis genus divendatur, quod *justitia* servetur.

Atq; sæpē contingit mercatorem propter amicitiam vel quod nomine.
rata pecuniā hāc vel illā monetā iā iam indigeat, huic minoris quā alius idē
mercis genus divendere; anne ideo statim iniustus erit? Vix statuendum.
Sed fatendum potius *harmonicam* *proportionem* nisi ve *circum-
stantiarum* *considerationem* quæ omnia ad consonantiam refer-
ret, locum habere: sicuti cum *summus magistratus* illis qui
de Rep. meriti sunt, ita exacte ad rigorosas *proportionis* illæ
mathematicæ satisfacere nequit.

XXXV. De *personarum respectu*, maximē in *penarum*
inflictione adhuc obiter notamus: *persona* vocem am-
biguam esse: 1. *Interdum* sumitur propriissime & *substantia-
liter* pro individuo per se subsistente. 2. *Interdum* pro
circumstantia *personæ*, quæ factum nihil quicquam attingit, il-
lud nec aggravat nec elevat: utpotē quod sit dives, pauper, amicus, cō-
sanguineus, potēs &c. Et 3. interdū pro *circūstātia* aut *cōditione*
factū *elevante*, ut q, d fuerit iusto timore percussus, imbecil-
lis iudicij, necessitate pressus &c. vel *aggravante*, ut

quod nulla necessitas impulerit, nullus error duxerit, sed de industria & cum voluptate peccarit. Hujus personæ ut tertio loco accipitur respectum habendum, divina simul & humana jura mandant: illarum verò severè prohibent.

XXXVI. Solent hic etiam sub *justitiâ commutativâ*, ut proprio loco de *Contractibus* agere *Ethici*, quatenus in iisdem honestas elucet: ubi quod, inter alios p.m. *Nicolaus Hübnerus* *dis. Eth. 9. th. 7* querit de *usuris ane etiâ ullo modo honeste sint*. Agnoscimus equidem quatenus conscientiam spectant ad Theol. pertinere de iisdem decidere; quatenus de iis in iudiciis pronuncianum; ad Ictos; quatenus verò reip. profint vel obsint, ad specialiozem partem, politicam scilicet, hanc tractationem merito reiciendam: Nihilominus tamen, quatenus de honestate queritur, hic non immeritò attingi.

XXXVII. *Usuram ab usu dictam & derivatam ipsa vox & genius Latina lingue* indicat, quamvis vulgariter & *divinos* pro lucro quovis propter mutuam pecuniam supra sortem cum damno debitoris exacto non rarò accipiatur, & sic cum fœnore coincidit: Qualem *Theologi communiter omnes ex lege Dei* damnant & interdiciunt. Hic verò propriè per *usuram intelligimus id, quod pro usu alienæ pecuniæ ad lucrosas negotiationes translata secundum leges accipitur & sorti accedit.*

XXXVIII. *An verò talis usura ulla honesta esse possit: etiam inter Philosophos disceptatum est.* Neg. *Arist. 1. pol. 7.* *Quia nummus natura sterilis est, & ex se nummum gignere nequit; ideoq. & rōnos (usuram vertunt) omnis contra naturam adeoq. inhonesta erit.* Verum hic non immeritò ponderandum videtur, pecuniam, ut & alia, dupliciter considerari posse, vel *ratione suæ substantiæ, vel ratione usus*: *Ratione essentiæ sive substantiæ steriles sunt: neq. n. nummus in arcâ asservatus nummum ex sese parit, sicut nec domus non inhabitata, domum vel aliud quicquam gignit, nec ager agrum, vel frumētum aut fenum in horreum cōvehit, nisi cultura accedat.* *Ratione usus verò & pecunia & alia res non steriles, sed maxime frugiferæ sunt: Quod res ipia testatur.* Pe-

XXXIX. Pecuniam igitur usum prodesse posse non dubitamus, & usum illum non minus quam & aliarum sine damno, & potius cum emolumento proximi honeste elocari aut vendi posse, rationes sequentes svadere videntur. I. Quicquid natura & recta rationi congruit, illud est honestum: sed ex pecunia alijsq; possessionibus vel per se vel per alios usum accipere, naturæ congruit & rectæ rationi, *ἡ ἀρχαία ἀπό τῆς ἀρχαίας dicta sunt*: & quid mihi divitiæ si non conceditur usus; Etiam ex pecuniis usum capere honestum est vel per se vel per alios, quæ est usura.

XLI. Quod pluribus prodest & nemini nocet, id inhonestum non est; Sed pecunia i. honeste lucranti dare sit aliquid ex lucro participes, pluribus prodest & nemini nocet. Sed obijc. animæ nocere; Deut. 23, Ezech. 18, ps. 15, &c. verum docent & Theologi & contextus ipse de mordente usura ibi loqui. Sp. S. & multiplicatione iniqua. Quæ nõ rãtum ex pecuniã sed & alijs iniquè exigitur. hic etiã Magistratõ nimis onerans subditos exactionibus; pastor Ecclesiæ, si nimis gravat auditores; Praceptor discipulos vendentes inique emungant & emittant emptores, vel vice versã; opifices eorum operã indigentes si avarè tractet, iniusti sunt, & Tharbit: ut loquitur Propheta, si ve iniquam multiplicationem accipiunt.

XLI. Quin potius, ex ipso textu sacro hæc sententia stabiliri posse videtur: si enim mordens fœnus & injusta multiplicatio damnatur, tum non mordens & justa ac aqua permittitur. Imò expressè conceditur Deut. 23. v. 20. & pro benedictione divinã reputatur Deut. 15. Quicquid igitur in aliquod genus hominum jure divino exercere licet, id moraliter non est prohibitum, ideoq; nec simpliciter inhonestum: Quod enim in lege morali vetitum, utpotè non occides, non furtum facies, non moechaberis &c. id in nullo hominum ordinariè concessum:

Atquæ usuras in extraneos exercere etiam postquam pacifice & amicè cohabitabant Deus ipse permisit, cit. Deut. 23. E. omnis usura simpliciter inhonesta non est, Si videlicet ab is qui pecuniã lucrari possunt, moderatè & secundum leges sumatur. Non

XLII. Non urgemus quod salvator ipse ex usurariis similitudinem duxerit, *sine improbatione Matth. 25.* Neque illud 1. Timot. 5. v. 8. neque 2. Corint. 8. Nec illud Strigelii, pravam nocendi intentionem tollas, usura beneficium non omnis erit & alia per plurima. Breviter saltem hoc argumento concludimus: *posito uno relatorum, ponitur & alterum: At qui pecuniâ ulterius optimum lucrum accipit, creditori partem lucrâ honeste dare potest, cum id nulla lex prohibeat: quoniam imò injungat: cum contra ius naturæ sit alterius detrimento locupletiores fieri, l. 10. ff. de, R. I. & hominem hominis incommo- dum suum augere commodum, magis est contra naturam quam mors, inquit Cic. 3. offic.* Et natura ipsa ad gratitudinem obligat.

XLIII. Interea tamen non statuimus ex ipso *mutuacionis officio aliquid honeste exigere posse, quod vulgus feneratorum turpiter facit, hoc enim & naturæ mutui & regulæ Christi Lu. 6. mutuû date nihil inde sperâtes, cõtrariatur.* Quamvis hæc nonnulli Theologorum arctius restringunt. Sed ex legitimo contractu ad interesse creditoris, dummodo locupletior factus fuerit debitor. Conf. jus nostrum cap. 5. *Nâ. siuswobalken.*

XLIV. Solenniter autem cum Clariss. Theologo Doct. Johanne Forero problem. Theolog. Decad. 3. problem 2, th. 124. in conspectu Dei & sanctorum Angelorum procedamus, nos his ipsis iniquorum usurariorum & feneratorum causam minime agere, vel illorum turpitudini vel tantillum patrocinari: non nescientes avaritiam omnium malorum radicem esse. Unde de hanc ipsam eiusque sobolem usuram pii & cordati concionatores oratione gravissima ex verbo Dei, hoc potissimum exulceratissimo seculo, ubi vitia pro virtutibus habentur, taxare & intrepide damnare rectissime haud desinunt. Igitur vid. Hutter. Gerhard. & alii in hunc loc. Nostrum vero erat Philosophicè & distinctius rem pensare & scapham scapham appellare ac mentem candidè exprimere Rectiora monstrantes grati sequemur. Non ignari graviss. Theolog. D. Chemnit. aliosq; omnem usuram prorsus damnare, uti & Politicos quosdam, cum Botero pol. ill. l. 1. C. 14. nec non Ictos ut Author Matth. Disp. de usuris. Plur. Befold. Consider. Pol. de vita & morte.